
ДЕНИСОВА С.П.,
аспірантка кафедри педагогіки
початкової та дошкільної
освіти, Східноєвропейський
національний університет
імені Лесі Українки,
викладач,
Луцький педагогічний коледж,
м. Луцьк

САМООСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

В статті розкриваються сутність самоосвіти студентської молоді, шляхи та критерії здійснення ефективної самоосвіти та результати, які може дати правильно підготовлена викладачем та втілена на практиці студентом (майбутнім вчителем початкових класів) самостійна робота в навчально-виховному процесі педагогічного закладу. Визначено основні результати ефективної самоосвіти майбутніх вчителів початкових класів.

Ключові слова: Самоосвіта, самовдосконалення, самостійна робота, самоаналіз, неперервна освіта, професіоналізм, педагогічна майстерність.

В статье раскрывается сущность самообразования студенческой молодежи, пути и критерии осуществления эффективного самообразования и результаты, которые может дать правильно подготовленная преподавателем и воплощенная на практике студентом (будущим учителем начальных классов) самостоятельная работа в учебно-воспитательном процессе педагогического заведения. Определены основные результаты эффективного самообразования будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: самообразование, самосовершенствование, самосознание, самостоятельная работа, непрерывное образование, профессионализм, педагогическое мастерство.

The article is devoted to the problem of the sense of student's selfeducation, the ways and the criterias of realization of effective selfeducation and to the results which can be given by the self work at educational process at pedagogical establishment, which is well prepared

by the teacher and is used in practice by the students (future teachers of primary school). It is determined the results of effective selfeducation of future teachers of primary school.

Key words: *selfeducation, selfperfection, self work, selfanalysis, uninterrupted education, professionalism, pedagogical mastery.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Як відомо, що все у школі починається з учителя. І хоча результати навчання і виховання учнів залежать від трьох чинників – хто навчає, кого навчають, як навчають, – важко сказати, що важливіше. Безумовно, величезною у справі виховання є роль учителя, його особистості.

Зміни в змісті й структурі загальної середньої освіти мають глибинний характер і потребують розв'язання проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, вміє досягти нових педагогічних цілей. Під цим кутом зору роль учителя полягає не лише в тому, щоб забезпечити передачу знань, а й бути людиною високої культури, втілювати ідеї державотворення і демократичних змін. Провідною стає підготовка педагога, діяльність якого спрямована на передачу професійних знань в контексті соціокультурного простору.

Враховуючи постійне збільшення вимог до якості підготовки вчителя, а, відповідно, і зростання обсягів знань і умінь, якими повинен володіти вчитель, важко зрозуміти, що завданням вищої школи сьогодні є не лише передача цих знань, а й озброїти студентів навиками самовдосконалення, здійснення самоосвіти як під час навчання, так і після закінчення вузу. Дійсно, ми не можемо дати випускникові весь запас знань, який знадобиться йому в майбутній професії, тому акцент повинен робитися на тих навичках, які надалі дозволять учителеві працювати в різних, найчастіше критичних умовах, зосередитися на тих знаннях, які в

потрібний момент зможуть бути адаптованими під нестандартні педагогічні ситуації, які не були вивчені під час навчання.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Питанням самоосвіти педагогів було присвячено багато праць: використанню психолого-педагогічних знань у самоосвіті вчителів (роботи С.Іванової, Ю.Кулюткіна, Г.Сухобської); керівництву і змісту самоосвітньої діяльності молодих вчителів (напрацювання Т.Воронової, М.Заборщицької, Н.Косенко, Л.Симонової). Педагогічні підходи до саморозвитку вчителя початкових класів розглядалися Ш.Амонашвілі, Н.Бібік, О.Савченко, О.Нікулочкіною та ін. Особливості безперервної освіти та підвищення кваліфікації вчителів вивчалися С.Крисюком, А.Кузьмінським, В.Масловим, В.Олійником, Н.Протасовою, В.Семиченко, Т.Сорочан, Т.Сущенко.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі нашого життя, коли ми переживаємо ряд соціально-економічних і політичних криз, важливою і фундаментальною у житті кожної людини є вища освіта. Сьогодні вона не тільки виконує свою основну функцію – формування професіонала, а й для більшості молодих людей стає обов'язковим етапом у житті. Однак першочерговою постає проблема якості вищої педагогічної освіти. Потрібно погодитись, що зміни, які відбуваються в усіх життєвих сферах зумовлюють потребу перетворення, оновлення і зміцнення системи вищої педагогічної освіти. Реформи, які відбулися в даній галузі, роблять актуальним питання підготовки майбутніх учителів як високопрофесійних, компетентних спе-

ціалістів. Йдеться про вчителя як про освічену, творчу, фізично і морально здорову особистість. Формування якої забезпечує неперервність освіти, яка передбачає єдність, взаємозв'язок, взаємозумовленість, наступність всіх ланок, що складають систему освіти. Саме наступність є необхідною умовою успішного функціонування системи ступеневої освіти.

Мета статті – проаналізувати процес самоосвіти майбутніх учителів початкових класів під час їх професійного становлення.

Неперервність освіти віддзеркалюється й на розвитку педагогічної майстерності взагалі та педагогічної майстерності учителів початкових класів зокрема. В нових соціокультурних умовах спостерігаємо зміну філософії навчання і викладання, поступове формування нової педагогічної свідомості, коли вчитель початкових класів виступає не пасивним транслятором готових педагогічних чи методичних рецептів, а харизматичним творчим лідером, фундатором освітніх ініціатив та інновацій, яскравою індивідуальністю, яка реалізовує у взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу свій гуманістичний світогляд і світорозуміння.

На всіх етапах вчитель початкових класів стає ініціатором і стратегом, активним суб'єктом творчого інноваційного професійно-особистісного саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

Стратегію й тактику неперервної освіти чітко визначено в Концепції та Програмі розвитку в Україні системи освіти протягом життя; в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки; в Концепції освіти дорослих в Україні; в Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту» [2, с.38].

Аналіз педагогічних джерел свідчить, що різноманітні аспекти питання неперервності освіти знаходяться під пильною увагою науковців вже досить давно (Я. Коменський, А.Дістервег,

І.Песталоцці, К.Ушинський).

Можна виділити такі важливі критерії, які сприятимуть всебічній підготовці майбутніх учителів початкових класів:

1. Гармонійно-позитивне ставлення студентів до педагогічної діяльності;
2. Володіння визначеним обсягом теоретичних знань;
3. Відповідність теоретичних знань та практичних умінь та навичок;
4. Самоаналіз і самопізнання власних можливостей; самостійність, наявність критичного мислення і прагнення до самовдосконалення і самоствердження засобами неперервної самоосвіти [4, с.40].

Гармонійно-позитивне ставлення студентів до педагогічної діяльності є дуже важливим, тому що виражає психологічну готовність майбутнього вчителя на постійний позитив при навчанні учнів, та й сам вчитель буде отримувати задоволення від своєї роботи. Досягнення гармонійно-позитивного ставлення студентів до педагогічної діяльності відібується проявом відданості та любові до вчительської професії.

Теоретичні знання та їх практичність і є певною мірою частиною професіоналізму вчителя. Вони є сукупністю знань з багатьох навчальних дисциплін, що вивчають в педагогічному навчальному закладі. Успішне вивчення теоретичної бази і застосування цих знань на практиці стають початковим етапом становлення студента як педагога.

Під час навчання неможливо обійтися без самоаналізу і пізнання самого себе. Студент, що вміє правильно аналізувати свої можливості, здібності і власну успішність зможе правильно організувати свою діяльність у навчально-виховному закладі. Самоаналіз допоможе критично мислити і прагнути до самовдосконалення і самоствердження.

Отже, можливо зробити висновок, що всебічно підготовленим до про-

фесійної педагогічної діяльності є такий студент, який у процесі навчання черпає знання не лише під час аудиторних занять, а й постійно виявляє власну ініціативу та активно займається самоосвітньою і самовиховною діяльністю. Самостійне оволодіння знаннями і вміннями сприяє розвитку творчого потенціалу особистості вчителя, що, в свою чергу, є основною умовою підвищення якості навчально-виховного процесу сучасної загальноосвітньої школи [3, с.134].

Питанням самоосвіти займалося багато вчених і дослідників. Кожен з них мав свій погляд на самоосвіту, та спільним є те, що вони бачать її як освітню діяльність, яка набувається в процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі (або при паралельному навчанні в ньому), основним засобом якої є самостійне вивчення літератури.

Вчитель живе поки вчиться, вчитель вчиться поки живе, і тільки той вчитель може навчити своїх учнів вчитись, хто сам відзначається високою активністю. Ця ж активність, в свою чергу, виявляється у феномені самоосвіти.

Педагогічна енциклопедія зазначає, що самоосвіта – це “освіта, що набувається поза навчальним закладом, шляхом самостійної роботи”. На думку А.Маркової, самоосвіта – це особлива діяльність, яка має свою специфічну структуру, що відрізняється від навчальної діяльності та її самостійних форм основними компонентами – мотивами, задачами, способами дій і контролю, які визначаються самим студентом. Як правило, в основі самоосвіти лежать мотиви життєвого значення, потреби, які не задовольняються в умовах школи чи вищого навчального закладу, більш зрілі способи роботи і контролю” [1, с.161].

Отже, самоосвіта – це така діяльність, яка спрямовує студента на самостійну роботу, в ході якої відбувається засвоєння нових знань, набуття відпо-

відних вмінь і навичок.

Проте, на жаль, сьогоденні показники самоосвітньої пізнавальної діяльності і самоосвіти студентів взагалі є дуже низькими.

Основними причинами низького рівня самоосвіти студентів педагогічних спеціальностей можна виділити:

1. Недостатній рівень мотивації.
2. Малий обсяг часу, який могли б використати студенти після основних занять для самоосвітньої діяльності.
3. Студенти не достатньо усвідомлюють, що самостійна робота є складовою особистісного розвитку та процесу самовдосконалення.
4. Студенти не мають достатніх вмінь та навичок, щоб працювати самостійно.
5. Викладачі висувають не достатньо вимог щодо виконання самостійної роботи.
6. Студенти не мають необхідної літератури для виконання самостійної роботи.

Причиною низької самоосвітньої діяльності є також ототожнення самоосвіти тільки з читанням певної додаткової літератури. Але, хочеться наголосити, що самоосвіта є ще й процесом активної мисленнєвої діяльності та внутрішнього самоаналізу. Знання не залишаються завжди однаковими, вони згортаються і розгортаються, узагальнюються і конкретизуються, аналізуються і поглиблюються. А отже, самоосвіта стає засобом їх доповнення, вдосконалення, розвитку, поглиблення, і не обмежується лише перерахуванням додаткової літератури.

Хибним є розуміння самоосвіти як процесу самостійного навчання студента без участі викладача. Самоосвіта буде здійснюватися, коли поєднуються дві її функції: інформаційна – отримання інформації в процесі самоосвітньої діяльності та перетворення її в знання, вміння; управлінська – вміння управляти цими знаннями в процесі певної діяльності.

Самостійна робота не стане фор-

мальним ланцюгом цілісного педагогічного процесу тільки в тому разі, якщо студенти сприйматимуть її як необхідний елемент особистісного розвитку [3, с.23]. Щоб студенти усвідомили даний факт самоосвіта повинна супроводжуватися певними педагогічними мотивами самоосвітньої діяльності, а також розумної і цікавої організації самостійної роботи. Більшість студентів зазначають, що організація самостійної роботи, її характер потребують значних змін з урахуванням нових вимог, які ставляться до організації навчально-виховного процесу педагогічних закладах.

Для підготовки кваліфікованих вчителів початкових класів потрібно змінити підхід до здійснення самоосвітнього процесу студентської молоді, тобто змінити організаційну структуру самоосвіти.

Етапи здійснення самостійної роботи:

1. Визначити обсягу самостійної роботи з кожного курсу.
2. Встановити певні дози інформації для самостійного вивчення на кожен день, тиждень, семестр, які б відповідали можливостям, здібностям кожного студента.
3. Визначити характер, тип самостійної роботи.
4. Повинна діяти неперервна мотивація [3, с.23].

Самостійна робота повинна містити як теоретичну, так і практичну частини. Теоретична включає в себе теми для самостійного вивчення студентами, що допомагає визначити обсяг знань і вмінь, що набуватимуться студентом самостійно та дасть змогу формулювати питання для самоконтролю. Практична частина допомагає реалізувати себе в пізнавальній діяльності у поза аудиторний час, займається розробкою форм організації керівництва і контролю за самостійною роботою студентів.

Велику увагу слід приділити і самим завданням, які пропонуються студентам у процесі самопідготовки.

Вони повинні містити такі компоненти як повторення, відтворення, закріплення, порівняння різних способів діяльності, що передбачаються у роботі студентів. Студентам потрібно запропонувати проявити свою творчість, підготувавши їм професійні ситуації, які містять ряд педагогічних проблем та поставити завдання вирішити дані проблеми шляхом самостійного пошуку виходу з даної ситуації. [3, с. 24].

Виконуючи такі задачі в процесі самопідготовки і позааудиторної роботи, дасть змогу майбутньому вчителю стати справді професіоналом, знавцем своєї справи. Ці завдання допомагають студентові переосмислити свою діяльність під час навчально-виховного процесу, і після цього вдосконалювати свою роботу, засоби і способи її організації, набувати навичок керівництва самоосвітньою діяльністю. А самоосвіта тоді сприяє самовдосконаленню особистості майбутнього педагога.

Якщо самоосвіта організована правильно і перед нею ставляться чіткі завдання, то це дозволить майбутньому вчителю взяти від навчально-виховного процесу всі позитивні його сторони, а саме:

1. Оволодіти професійними знаннями, вміннями і навичками, які розкривають усі секрети професійної діяльності, професійних функцій вчителя, навчать професійно діяти і вирішувати педагогічні завдання.
2. Виробити соціально-ціннісні навички та норми поведінки, в основі яких лежить професійна етика педагога;
3. Формувати активне професійно-педагогічне мислення та поведінку майбутнього вчителя.
4. Формувати почуття професійного обов'язку, відповідальності.
5. Удосконалювати організаторські здібності і вміння керувати багатьма видами діяльності учнів.
6. Формувати в собі вміння витримувати досить великі навантаження.
7. Розвивати потребу в професійному самовдосконаленні, що становить

основу педагогічної майстерності [6, с. 136].

Важливість самоосвітньої діяльності студентів педагогічних навчальних закладів є беззаперечною. Адже вона поєднує різноманітну навчально-виховну діяльність у професійному становленні майбутніх учителів, допомагає усвідомити свої плани на майбутнє, свої цінності та ідеали, зрозуміти головні освітні завдання. Усвідомлення того, що ти обрав професію вчителя активізують молоду людину, особистість до самоосвіти, самовдосконалення.

Висновки. Отже, самоосвіта є одним із найважливіших шляхів підготовки педагога до професійної діяльності. А вищі навчальні заклади

повинні підштовхувати, стимулювати майбутніх учителів до професійної самоосвіти. Це є їхнім важливим завданням. А підготовка вчителів початкових класів особливо потребує виконання даного завдання. Адже вчителі молодшої ланки навчання є певними ідеалами для своїх учнів під час професійної діяльності. Тому педагоги повинні володіти найкращими рисами: бути гармонійними, високорозвиненими, компетентними, індивідуальними, бо діти наслідують свого вчителя і хочуть бути схожими на нього. І щоб досягти вершин у своїй професії потрібно працювати не лише під час аудиторної роботи у педагогічному навчальному закладі, а й шляхом послідовної, неперервної і систематичної самоосвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белей М.Д. Самоосвітня діяльність як одна з важливих умов професійного становлення майбутнього вчителя / М.Д. Белей // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Випуск І. – Івано-Франківськ, 1998. – С.159-168.
2. Бережна Г. Виховання майбутнього вчителя – носія національних цінностей і загальнолюдських надбань / Г. Бережна // Все для вчителя. – 2003. – №26. – С.37-43.
3. Григоренко Л. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності / Л. Григоренко // Рідна школа. – №8. – С. 22-24.
4. Кіліченко О. Професійне самовиховання майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема / О. Кіліченко // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Випуск ІІ. – Івано-Франківськ, 1999. – С.43-52.
5. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді / Л. Савченко // Рідна школа. – 2005. – № 8 (907). – С. 39 – 41.
6. Северіна Т. М. Внутрішня детермінація як основа особистісного самовдосконалення майбутнього педагога / Т. М. Северіна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : Зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2009. – Вип. 22. – Ч. 1. С. 135 – 140.